

IJsvogels helpen

TEKST EN FOTO'S: JAN JONGEJANS

In de vorige Gierzwaluw beschreef ik de ontwikkeling van het aantal broedgevallen van IJsvogels in Amsterdam. Dit artikel gaat in op verschillende typen nestgelegenheden en hoe we de IJsvogels kunnen helpen door een geschikte broedplaats voor ze te maken.

Broeden in wortelkluiten

IJsvogels broeden van nature het liefst in een 60 tot 100 centimeter lange nestgang. Deze graven ze in leemhoudende grond, bij voorkeur in een kale steile oever van minimaal een halve meter hoog. Omdat zulke oevers in Amsterdam en omstreken ontbreken, moeten 'onze' IJsvogels op zoek naar alternatieven. Zo broedt de soort hier in de wortelkluiten van omgevallen

bomen, als deze voldoende dikte hebben om een nestgang in te graven. Op plekken waar zulke wortelkluiten van nature aanwezig zijn, zoals in het Amsterdamse Bos, worden deze kluiten jaarlijks onderhouden door groepen vrijwilligers en groenwerkers. Deze verwijderen de vegetatie van de wortelkluit en maken soms met een speciale ijsvogelboor alvast een ondiepe nestgang die de vogel zelf verder uitgraaft.

IJsvogelman verlaat de nestgang van kunstwand De Ruige Hof na het voeren van zijn jongen

Ecoloog Fred Haaijen maakt met een ijsvogelboor een nestgang in een wortelkluit in het Vliegenbos

In het kader van bosbeheer worden bossen soms uitgedund. De kluit van een omgelierde boom biedt dan vaak een mooie broedgelegenheid voor Ijsvogels, zoals in het Vliegenbos in Amsterdam-Noord. Soms wordt een wortelkluit van elders op een voor Ijsvogels geschikte locatie neergelegd. Ook daarmee zijn in hetzelfde stadsdeel goede resultaten geboekt. Een belangrijk nadeel van wortelkluiten is dat ze meestal na enkele jaren eroderen en instorten, waardoor ze na enkele broedseizoenen niet meer geschikt zijn voor Ijsvogels om een nestgang in te graven. Winterkoninkjes maken vaak nog wel dankbaar gebruik van de nestgelegenheid.

Broeden in afgestoken oevers

Het verticaal afsteken van een oever met een schep is een bijzonder eenvoudige manier om extra nestgelegenheid te maken. Een oever die hoog genoeg is, bij voorkeur meer dan een

halve meter, aan open water, is daarvoor geschikt. Zie het tekstkader 'Zelf een Ijsvogelwand afsteken' voor aanwijzingen hoe te werk te gaan.

Broeden in kunstwanden

Als een wortelkluit of een hoge oever ontbreken, is er nog een manier om Ijsvogels toch broedgelegenheid te bieden: het aanleggen van een kunstwand. Deze oplossing vraagt wel de meeste inspanning en is het duurst. Basiseisen zijn dat de wand hoog genoeg is en dat er genoeg leemhoudende grond achter de wand wordt aangebracht. De wand zelf kan van hout, betonplex of volledig van beton zijn. In de wand worden minimaal vijf gaten aangebracht met een doorsnede van 10 cm. Regelmatig broeden Ijsvogels ook in Oeverwaluwkunstwanden, soms gelijktijdig met een kolonie Oeverwaluwen. Voor de bouw van een kunstwand bestaan uitgebreide bouw-instructies.

IJSVOGEL BROEDLOCATIES AANLEGGEN

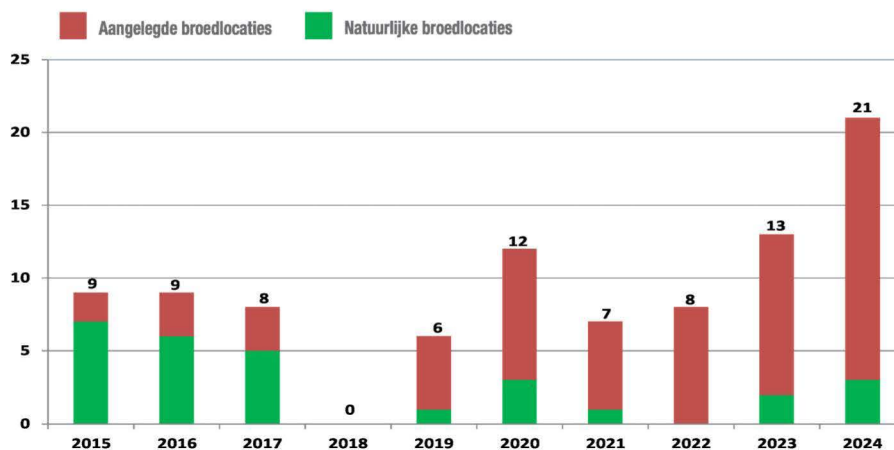

Ijsvogel met vis op weg naar zijn jongen in een betonnen kunstwand in Nieuw-West

Broedlocaties aanleggen zeer effectief

In het artikel in de vorige Gierzwaluw [Jongejans, 2024] is beschreven dat in 2023 70% van de Ijsvogels in het VWGA-werkgebied gebruik maakte van aangelegde broedlocaties. Inmiddels is duidelijk dat deze trend zich in 2024 voortzet. Dat laat zich mooi

illustreren door de broedgegevens van Amsterdam Nieuw-West. Eind 2018 zijn twee ecologisch medewerkers van de afdeling Groen, Flora en Fauna van de gemeente, Ruud Lutterlof en Marina den Ouden, in nauwe samenwerking met ondergetekende gestart met het afsteken van oevers. Sindsdien zijn er ongeveer dertig mogelijke broedlocaties gecreëerd, soms in de vorm van

Verschuiving van het aantal broedgevallen van natuurlijke locaties (in groene kleur) naar aangelegde locaties (in bruine kleur). Boven de staafjes is het totaal aantal broedgevallen per kalenderjaar opgenomen. N.B. In 2018 waren er 0 broedgevallen in Nieuw-West (en in grote delen van de rest van Amsterdam) ten gevolge van de strenge winter toen.

een kunstwand. In de grafiek is het sterk gegroeide aandeel broedgevallen in aangelegde broedlocaties in Nieuw-West duidelijk zichtbaar.

In 2024 is het aantal broedgevallen in Nieuw-West gestegen naar een record aantal van minimaal 21 (de definitieve cijfers zijn nog niet bekend). 18 van deze broedgevallen, 86%, bevindt zich in aangelegde broedlocaties: 13 in een afgestoken oever, 3 in een kunstwand en 2 in een neergelegde wortelkluit.

De onderstaande kaarten illustreren dit beeld: in 2016 waren er in Nieuw-West nog maar nauwelijks aangelegde broedlocaties: van de 9 broedgevallen zijn er toen 6 vastgesteld op natuurlijke locaties (de groene stippen) en 3 op aangelegde plekken (de bruine stip-

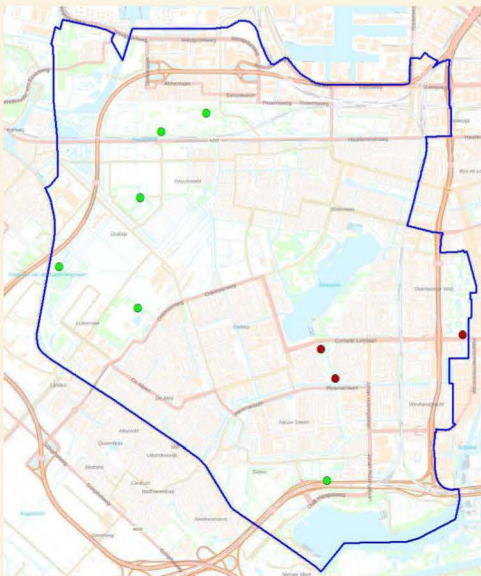
pen). In 2024 zijn slechts 3 broedgevallen vastgesteld op natuurlijke locaties en liefst 18 op aangelegde plekken.

Zelf aan de slag

In de regio Amsterdam zijn volop mogelijkheden om meer broedgelegenheid voor IJsvogels te maken. Het afsteken van een oever is meestal de simpelste manier.

Ken je locaties in Amsterdam die volgens jou geschikt zijn, laat me dit dan alsjeblieft weten. In overleg met de eigenaar of beheerder van de oever zijn vaak goede afspraken te maken om een wandje af te steken. Een andere mogelijkheid om te helpen is om aan te sluiten bij de jaarlijkse onderhoudsdagen van ijsvogelwanden in Amsterdam-Noord of in het Amsterdamse Bos. Elk jaar worden daar in januari of februari

2016 Broedgevallen in natuurlijke en aangelegde broedlocaties IJsvogels Nieuw-West

2024 Broedgevallen in natuurlijke en aangelegde broedlocaties IJsvogels Nieuw-West

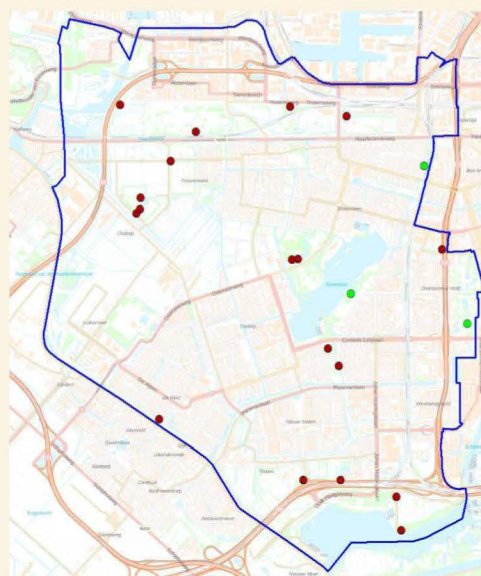

FOTO: KLAAS PIE

De succesvolle kunstwand bij de Ruige Hof in Amsterdam Zuid-oost

Ecologisch medewerkers van de gemeente, Ruud Lutterlof en Marina den Ouden, steken een oeverwand af in Nieuw-West in februari 2021. In 2022, 2023 en 2024 is deze wand bebroed geweest met respectievelijk 1, 2 en 3 broedsels in de opeenvolgende jaren.

de bestaande mogelijke IJsvogelbroedlocaties onderhouden en soms nieuw aangelegd. Ook in het Diemerpark is een IJsvogelwerkgroep actief. De kunstwand die zij begin 2024 hebben aangelegd, is meteen bezet: liefst drie broedsels zijn er inmiddels grootgebracht.

Voor het monitoren van ijsvogelbroedlocaties in het broedseizoen, kunnen we ook nog mensen gebruiken. Heb je interesse in één van bovenstaande activiteiten of ken je een geschikte locatie voor een ijsvogelwand,

stuur dan een e-mail naar:
jan.jongejans@tiscali.nl.

Ten slotte: voer bij voorkeur ook altijd je IJsvogelwaarnemingen in waarneming.nl in via bijvoorbeeld ObsMapp of iObs. Als je bang bent dat je melding tot versterking van een nestplaats kan leiden, vervaag deze dan. Ingevoerde IJsvogelwaarnemingen kunnen goed helpen bij het vaststellen van mogelijke territoriumbroedgevallen. Hoe deze verwerkt worden is terug te lezen in de publicatie in De Gierzwaluw nummer 1 uit 2018.

Referenties

Jongejans, Jan en Leeuwen, Rob van. Broedende IJsvogels in kaart gebracht. De Gierzwaluw, jaargang 56, nummer 1, p.28-33.
Jongejans, Jan. De stadse IJsvogel. De Gierzwaluw, jaargang 62, nummer 2, p.34-38.

Zelf een Ijsvogelwand afsteken

Het afsteken van een oever is relatief simpel. Kies bij een oever die hoog genoeg is bij voorkeur een locatie die niet te dichtbij een boom ligt. Dan heb je minder last van boomwortels bij het afsteken en is er ook voor de Ijsvogels een kleinere kans dat ze er bij het graven van een nestgang op stuiten. De oever moet verticaal worden afgestoken. Als de oever schuin afloopt, dan start het afsteken iets 'landinwaarts', waardoor een soort van inham ontstaat. De grond voor het wandje moet zo ver worden uitgegraven dat het water ervoor ongeveer 20 cm diep is. Dit water verkleint de kans op predatie door bijvoorbeeld marterachtigen. Gooi de grond die wordt afgegraven bij voorkeur bovenop de oever, zodat bovenaan het wandje een ophoging van aarde ontstaat. Eventueel sla je aan de zijkanten van het af te graven wandje eerst twee houten palen de grond in. Een horizontale liggende balk, direct achter deze palen, houdt de grond extra op zijn plek en verstevigt zo het

wandje. Daarna kun je, bij voorkeur met een 'ijsvogelboor', een nestgat van 30 cm diepte voorboren. Doe dit bij voorkeur op zo'n halve meter boven het water en boor onder een hoek van 10 graden omhoog. Volgens ijsvogelexpert Jelle Harder gebruiken de vogels in 90% van de gevallen liever zo'n geboord gat dan dat ze zelf een volledige nestgang uitgraven (mondelijke mededeling). Je kan ook een stok in de bodem of wand steken, als aanvliegplek voor het invliegen. De aanvliegstok gebruiken ze als landingsplek om de omgeving op gevaar te scannen voordat ze de nestgang invliegen.

Het enige onderhoud wat bij zo'n wandje in de volgende jaren moet gebeuren, is dat het voor het broedseizoen weer kaal geschraapt wordt en vrijgemaakt van vegetatie. Ook moet dan vaak even wat grond in het water voor de wand worden weggeschept, tot het weer 20 cm diep is. Het dragen van laarzen of een waadpak is bij de aanleg wel een vereiste.